

קצו

קצו. בין מקרי וביניכון: יב. ובר תקניא יומין. יגור לבון. קל דכנרא לדריכון? ליד ביקתא. וביני פספא מכל פר עקמין. דלא מקנף הוא: נערל דכנרא.

יג ברית ביני וביניכם: וכן שמנת ימים ימול לכם כל-זכר לדתיכם יליד יג. ברית ומקנת פספא מכל בן-זכר אשר לא מזרעך הוא: המול ימול יליד יד. ברית ומקנת פספא והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: וערל זכר

יג. מגנר יגור. יליד ביתך וזבין פספא. ויהי [י"ג ויהי] קמי. בקסרכון לקים עלם: יד. נערל דכנרא.

(יב) יליד בית, שילדתו השפחה בבית. מקנת כסף, שקנאו רש"י משנולד.

(יג) המול ימול יליד ביתך, כאן כפל עליו ולא אמר "לשמנה ימים", ללמדך שיש יליד בית נמול לאחד¹⁰, כמו שפורש במסכת שבת¹¹.

(יד) וערל זכר, כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא ניכר¹² בין 10 כן נכון, ופי' אפילו כיום ראשון שנולד, כגון שלקח שפחה לעברה נמול לאותו יום שנולד. — והנרסא: "לאחר שמונה ימים" משכחא היא (משכיל לוד). וכן הוא בנחלת יעקב. 11 קלה. ב. 12 בד"ר: מברל.

(יב) ימול לכם. מבנין נפעל וכן המול ימול. ומה טעם לאמר ראב"ע המול ימול יליד ביתך פעם שנית, וכן הפירוש, וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר, כל מי שהוא לכם מזרעכם, גם כן יליד בית או מקנת כסף⁴⁵. ואתה אברהם המול יליד ביתך ומקנת כסף היום, ואם הם גדולים.

(יד) וערל זכר אשר לא ימול. פי' ימול יפעול⁴⁶, כמו ידור נדר כלומר, חילופים של נע"ז ופי". 45 הפירוש הוא, שפסוק יב לעתיד, ופסוק יג להווה. בעתיד ימול כל זכר כן שמונת ימים, אבל כיום כולם ימולו ללא הבדלי גיל. 46 ימול זה הוא לא מול בפועל, אלא מן מל הקל כפועל יוצא.

(יב) וכן שמנת ימים ימול, מבנין נפעל שרשו: מול⁷⁰ ופירושו רד"ק יהיה נמול על ידי אביו. כל זכר לדתיכם, זהו על בני ישראל. יליד בית, וכן נימול לשמנת ימים. יליד בית ומקנת כסף אשר לא מזרעך הוא, יליד בית שנולד בביתו משפחתו. מקנת כסף, שקנאו משנולד קודם שמונה ימול לשמונה, אבל אם קנאו אחר שמונה ימול ביומו שכבר עבר הזמן ואין לו עוד להמתין לשמונה, וכן בני בית אברהם נמלו כולם ביום אחד כי לא היה בהם יליד בית קודם שמונה ולא מקנת כסף, כן הוא לפי פשוטו. ורבתי ז"ל⁷¹ פירשו מדכתיב המול ימול נראה כי שני זמנים יש למילות עבדים⁷² ואמר: יש יליד בית שנמול לאחד⁷³ [ויש יליד בית שנימול לשמונה, יש מקנת כסף שנימול לאחד⁷⁴ ויש מקנת כסף שנמול לשמונה, הא כיצד, לקח שפחה ועוברה עמה זה הוא זה מקנת כסף שנמול לאחד. הטבילה ואחר כך ילדה⁷⁵ זה הוא מקנת כסף הנמול לשמונה, לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זה הוא יליד בית שנמול לשמונה, לקח שפחה לעוברה או שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה זה הוא יליד בית שנמול לאחד.

(יג) המול ימול, זה שאמר לאברהם שימול כל בני ביתו [עמון]⁷⁶, כי כבר אמר לזרעו בפסוק שלפני זה, ואמר לו שימולו בני ביתו עמו כמו שלמרם דרך ה' כן יעשו זו המצוה שצוהו האל, כי לא יתכן שיהיו בביתו שתי אמונות ולא שני גוים שיהיו מקצתם השרשים (מול). 70 וכן בספר השרשים שם. 71 שבת קלה. ב. 72 ע"י רש"י שם שביאר באופן אחר מקור הדרשה. 73 כנ"ד: כאן: לאחר שמונה, ראה באורכה תורה שלמה פח. [74] השלמתי ע"פ שאר כ"י. 75 בגמ' איתא: לקח שפחה מעוברת ואח"כ ילדה. והחילוק בין הטבילה ואח"כ ילדה לילדה ואח"כ הטבילה הוא לרעת רבי חמא עיי"ש, וכנראה יש כאן ט"ס וצ"ל: לקח שפחה מעוברת ואח"כ ילדה. [76] השלמתי ע"פ שאר כ"י והנר".

רס"ג (יג) המול ימול, וכיון שהמול ימול. (יד) ונכרתה הנפש, יכרת אותו האיש. את בריתי הפר, כי הפר את בריתי.

רמב"ן להולד. וצדק הרב בפשוטו. ואמר³⁵ בטעם המילה ששם זכרון באבר התאווה רב המהומה והחטא לבל ישתמשו בו רק במצוה ובמותו. ועל דרך האמת טעם הנה בריתי אתך (לעיל פסוק ד). כטעם הנה אנכי עמך (להלן כח טו). ויאמר כי אהיה עמך (שמות ג יב), יהי ה' אלהינו עמנו (מ"א ח נח). יאמר כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירבה. ואחר כך צוה שישמור אברהם הברית הזאת, ותהיה המילה לאות ברית, והנה האות הזה את כשבת³⁶, ולכן ידחה אותו. והבן זה.

(יד) וערל זכר. כאן לימדך שהמילה היא באותו מקום שהוא ניכר בין זכר ונקבה. לשון רש"י. וכן הזכירו רבותינו³⁷ גם טעמים אחרים. ורבי אברהם³⁸ אמר ערלתו ידועה, כי הוא בערוה, ואין כן ערלת לב³⁹ ושפה⁴⁰ ואזן⁴¹ כי כולם סמוכים. ולפי דעתי הדבר מפורש ככתוב כי לא אמר ונמלתם את ערלתכם שיהיה הדבר בספק, וכן לא אמר ערלת כשרכם, כמו שיאמר ערלת לבכם (דברים י טו) וערלת שפתכם⁴², אבל אמר כשר ערלתכם שתכרתו הכשר שהוא ערלה בכס, כלומר הבשר האוטם בכס, ואין כגוף כשר אוטם וכוסה אבר שיכרת הכשר ההוא וישאר בלא ערלה זולתו כשר החופה את העטרה שהזכירו חכמים⁴³ וערל כשר (יחזקאל מד ט) כנוי כמו גדלי כשר (שם טז כו), זכ מבשרו (ויקרא טו ב).

35 הרד"ק כאן, ורבי יהודה הלוי בכוזרי א, קיד. 36 שנאמר בה אות, שמות לא, יז. 37 שבת קח, א. 38 ביקרא יב, ג. 39 ירמ' ט, כה. 40 ערל שפתים (שמות ו, יב). 41 ערלה אונם (ירמ' ו, י). 42 לא מצאתי. 43 שבת קלו, א ושם: רוב העטרה, ראה דק"ס שם שבכ"י הגי' כמו שהביאו רבינו.

מהר"ם יז (יד) את בריתי הפר, הפר ב', ואת מצותו הפר (במדבר טו לא) לפי שפ"ה² ואת מצותו הפר זהו המושך ערלתו³ וזהו שרמו לנו המסורת כת' הכא את בריתי הפר וכת' התם ואת מצותו הפר, מה הכי לעניין ברית מילה⁴, אף התם הפר ממצות מילה במושך בערלתו.

2 שפ"ה = פירוש הש"ס. 3 בירושלמי פאה פ"א, טוף הלכה א, וכבבלי סנהדרין צט, א גירסא אחרת. [4 ע"י כ"ד מה, ט.]

חזקוני (יג) המול ימול, מילה ופריעה⁹. 9 ירושלמי שבת פ"ט ה"ב.

ספורנו (יג) בבשרכם. כשר הוא כנוי לאבר המשגל בלשון הקדש, כמו "גדלי בשר" (יחזק' טז כו), "זב מבשרו", "או התחית כשרו מזוככו" (ויקרא טו ב-ג), וזולתם. וזה כי בהיות אות הברית כזה האבר המסבב נצחיות במין יורה על הנצחיות המכוון בברית, ובהיותו אבר התולדה יורה האות אשר בו על המשך הברית על הכנים.

וילדה זכר וטמאה שבעת ימים נדת דותה תטמא וביום השמיני ימול בשר ערלתו: ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל-

ותליד דכר, ותהי מסאבא שבצא יומין, כיומי, ריחוק סאובתה תהי מסאבא: ג. וכיומא תמינאה, יתגזר בשרא דעורלתיה: ד. ותלתין ותלתא יומין, תתיב [נמי תתיב] בדם דכר, בכל

רס"ג (ג) בשר ערלתו, ערלת אבר הזכרות. (ד) תשב, תהיה.

רשב"ם מפרש. [וטמאה] שבעת ימים, אפילו לא ראתה דם. כימי נדת דותה, כימי ריחוק חולייה המפורש לפנינו² על ידי ראיית דם טמא, ראיית דם לידה³. נדה, לשון נדודה ומרוחקת מבעלה. דותה, לשון חולי. כמו לבי דוי (ירמיה ח יח).

(ד) בדמי טהרה, שאינו דם נידות. פשוטו כמאן דאמר⁴ שני מעיינות הן. זה של שלשים ושלשה ימים מעין טהור הוא.

2 [להלן טו ט]. 3 [כלומר, כמו שכרואה דם טמא טמאה שבעה ימים, כן כשרואה דם לידה]. 4 נדה לה ב.

מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, אמו טמאה לידה⁴. כימי נדת רש"י דותה תטמא, כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם⁵. דותה, לשון דבר הזב מגופה⁶. לשון אחר⁶ לשון מדוה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה, ראשה⁷ ואבריה ככדין עליה.

(ד) תשב, אין "תשב" אלא לשון עכבה⁸, כמו: ותשבו בקדש (דברים א מו), וישב באלוני ממרא (בראשית יג ח). בדמי טהרה, אע"פ שרואה דם טהורה⁸. בדמי טהרה, לא מפיק ה"א, והוא

*4 נדה כו ב. 5 [ראה שם כא א]. *5 [ראה רמב"ן]. 6 [לשון אחר] - ברמב"ן ליתא. 7 ברמב"ן: וראשה, וראה נדה ט א. 8 [מגילה כא א]. *8 [נדה לה ב, ראה רמב"ן].

על כן וילדה זכר⁴, ועל כן⁵ דעת חכמי יון שהזרע לאשה, זרע ראב"ע הזכר מקפיא, וכל הבן מדם האשה. והנה פ"י תזריע תתן זרע⁶, כי היא כמו הארץ⁷. ו"ו וטמאה, כפ"א רפה בלשון ישמעאל⁸. וסיבת טומאתה שבעת ימים עד שוכה⁹ אל המרובע¹⁰, וכן ימצא בימי החולי, כי השינוי יראה עד סוף כל שבעה¹¹. נדת, שם במשקל בזת, והם שניהם מפעלי הכפלה¹². דותה, שם רבים¹³, וטעמו כמו חולי, כמו מדוה מצרים (דבר' ז טו), כי הדם היוצא הוא חולי בכשר האשה.

(ג) וביום השמיני, אמרו חז"ל¹⁴ ביום ולא בלילה. והנה הנולד קצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לששה ימים וחצי יום, כי יום התורה אינו מעת לעת. ימול, מבנין נפעל, כמו לא יכון (תה' קא ז)¹⁵, ויהיה מגזרת מולים היו (יהושע ה ה). ויתכן להיותו חסר גו"ן מגזרת ונמלתם (ברא' יז יא)¹⁶, כמו איש כי ידור נדר. (במד' ל ג)¹⁷. ויחסר המל כמו אביו או בית דין¹⁸. ערלתו, ידוע כי היא בערוה¹⁹, ואין כן ערלת לב²⁰ ושפה²¹ ואין²², כי כולם סמוכים²³.

(ד) ה"א טהרה, נח נעלם²⁴ והיה ראוי להראות²⁵, כה"א ויקרא לה 4 כיון שהתחיל בהזרעת האשה, הקדים בדין לידת זכר. 5 בכ"י פריס אין המלה "כן": ועל דעת. 6 תלד ילדים. 7 המוציאה צמחה. 8 להדגשה. 9 ראה לעיל ז טו. 10 לפי השיטה שבכל שבעה ימים בחודש, שהוא מרובעו של החודש חל שינוי בטבע. ראה בראשית ז ד; ח ה; שמו"ג טו. 11 של ימי המחלה. ראה בראשית לד כה. 12 מן נדר, בזו. 13 [רבים] - ברמב"ן ליתא. 14 תרי"כ פרק א א. 15 מן מול, כון. 16 מן נמל. 17 מפעלי חסרי פ"ג. ראה ראב"ע שם. 18 נאמר בצורת יחס הפועל, וחסר היחס הפועל. 19 ערלה סתם ידועה כערלת הערוה. 20 [נדברים י טו]. 21 [שמות ו יב]. 22 [ירמיה ו י]. 23 כאלה האחרונים כאה ערלה בהשאלה לדבר הרע והמויק, לפיכך תמיד בסמיכות. 24 נחה ונעלמת - נסתרת במבטא. 25 היה צריך להיות בה מפיק, העושה את הה"א למבוטאת, נראית - נח נראה.

נקבה. כימי נדת דותה, כי בשבעה ימים ראשונים יגר הנדות אשר ספורנו לא התעפש עדיין ולא הפסיד צורת טומאתו.

(ג) וביום השמיני ימול, כי אז נתעכל דם הנדות הטמא אשר ממנו נזון הולד במעי אמו, וטהר הולד להכנס בכרית קדש.

(ד) בדמי טהרה, כי עם היותו דם נדות אינו מהוסת של עכשיו, אבל הוא מן הוסתות שקדמו בימי ההריון, שכבר נתעפש ונפסדה צורת דם אותם הוסתות וטומאתם.

רמב"ן (ירמיה ח יח), היה דוה לבנו (איכה ה יז), כמו נגע לבנו. והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה²², וכן על ערש דוי (תהלים מא ד).

(ד) תשב, "אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה, כמו ותשבו בקדש 22 כלומר אע"פ שהוא בטבעה.

חוקניו (ג) וביום, לרבות כל שאר הנולדים הנמולים⁹ שלא יהיו נמולים אלא ביום¹⁰. [וביום השמיני ימול, שאלו¹¹ תלמידיו את ר"ש בן יוחי מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה, אמר להם: שלא יהיו הכל שמחים. שיום המילה יום שמחה הוא, כדכתיב: שש אנכי על אמרתך (תהלים קיט קסב), ואמרו רבותינו¹²: זו מילה, ואביו ואמו של תינוק יהיו עצבין, שאסורין זה בזה, אבל שמיני מותרין שכבר טבלה לערב שביעי והם והכל שמחים. וביום השמיני ימול, מצוה זו נשנית ללמד אפילו בשבת¹³, ומה אני מקיים: מחלליה מות יומת (שמות לא יד), בשאר כל מלאכת צרכי מילה חוץ מן המילה עצמה. מול בשר ערלתו, ערלתו ודאי דוחה את השבת ואין הספק דוחה שבת¹⁴ ואין בין השמשות דוחה שבת¹⁵, והכי נתנן¹⁶: קטן נמול לשמונה לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר. כיצד, כדרכו לשמונה; לתשעה כיצד, כשנולד בין השמשות, שהרי ליום השמיני של מחר הוא נמול, דשמא בין השמשות יום הוא ונמול לתשעה. לעשרה כיצד, כשנולד בין השמשות של ערב שבת, אי אפשר למולו בשבת הבאה דשמא תשיעי הוא והוא ליה מילה הבאה שלא בזמנה ואינו דוחה שבת, וצריך להמתין עד לאחר השבת שהוא עשירי. לעשתי עשר כיצד, כשנולד בבין השמשות של ערב שבת וחל יום טוב להיות סמוך אחר השבת השנייה ללידתו אין מילה שלא בזמנה דוחה אותו, ונמול לעשתי עשר. לשנים עשר כיצד, כשנולד בין השמשות של מוצאי כ"ב באלול והכנסת כ"ג באלול שחל ביום חמישי בשבת. אי אפשר למולו ביום חמישי הבא, שהוא יום ראשון של ראש השנה, דשמא תשיעי הוא, ולא למחרתו ששי בשבת שהרי שניהם קדושה אחת, ולא למחרתו

9 [שאינם נמולים בשמיני]. 10 תרי"כ פרק א א. 11 נדה לא ב. 12 כחוספת ביאור 12 שבת קל א. 13 תרי"כ פרק א ג. 14 שם ה. 15 שם. 16 שבת קלו א.

פרשת תזריע

אונקלוס

יב א-ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וַיִּלְדָה זָכָר וְטִמְאַה שְׁבַעַת יָמִים
 ג כִּימֵי גִדַּת דְּוֹתָהּ תִטְמָא: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בֶּשֶׂר
 ד עַרְלָתוֹ: וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תִּשָּׁב בַּדָּמִי טְהַרָה
 ז בְּכָל-קֹדֶשׁ לֹא-תִגַּע וְאֶל-הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד-מְלֵאת
 ח יָמֵי טְהַרָה: וְאִם-נִקְבְּהָ תֵלֵד וְטִמְאַה שְׁבַעַים כְּגִדַּתָּהּ
 ט וּשְׁשִׁים יוֹם וְשָׁשֶׁת יָמִים תִּשָּׁב עַל-דָּמֵי טְהַרָה: וּבְמֵלֵאת
 י יָמֵי טְהַרָה לְבֶן אֹ אוֹ לְבֵת תָּבִיא כִּבֶּשׂ בֶּן-שָׁנָתוֹ לְעֵלְיָהּ וּבֶן-
 יא יוֹנָה אוֹ-תֹר לְחִטָּאת אֶל-פֶּתַח אֹהֶל-מוֹעֵד אֶל-הַכְּהֵן:
 יב וְהִקְרִיבֻּ לִפְנֵי יְהוָה וּכְפַר עָלֶיהָ וְטְהַרָה מִמִּקְרַדְמִיָּה
 יג וְאֵת תּוֹרַת הַיִּלְדוֹת לְזָכָר אֹ אוֹ לְנִקְבָּה: וְאִם-לֹא תִמְצָא יָדָהּ
 יד כִּי שֶׁהָ וְלִקְחָה שְׁתֵּי-תָרִים אֹ אוֹ שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֵלְיָהּ
 טו וְאֶחָד לְחִטָּאת וּכְפַר עָלֶיהָ הַכְּהֵן וְטְהַרָה:
 יז א-ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר: אֲדָם כִּי-יִהְיֶה

א ומליל יי עם משה למימר: במלל
 בני ישראל למימר אתתא ארי תע
 ותליד דכר ותהי מסאבא שבאעא יומ
 פיומי רחוק סובתה תהי מסאבא
 ג וביומא תמינאה יגור בסרא דערלת
 ד ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם
 ז בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא לא
 תעול עד משלם יומי נכותה: הא
 ח נקובתא תליד ותהי מסאבא ארבע
 ט עשר כרחוקה ושתין ושתא יומין תתיב
 י על דם דכי: ובמשלם יומי נכותה
 יא לברא או לברתא תיתי אמר בר שמה
 יב לעלתא ובר יונה או שפנינא לחטאת
 יג לתרע משפן ומנא לנת כהנא: ויקרב
 יד קדם יי ויכפר עלה ותדפי: מסאבא
 טו דמהא דא אורייתא דילדתא לזכר א
 יז לנזקבא: האם לא תשפח ידה במטה
 אמרא ותשב תרתין שפנינין או תרין
 בני יונה חד לעלתא וחד לחטאת
 יכפר עלה כהנא ותדפי: ומליל יי עם
 משה ועם אהרן למימר: אגש ארי קר

רש"י

(ב) אשה כי תזריע. ח"ר שמלוי כשם שזרעו של אדם אחר כל בהמה חיה וטוף במטעה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה וטוף (ויק"ר יד:א): כי תזריע. לרבות שאפי' ילדו מחוץ, שנתמה ונעשה כעין זרע, אמו טמאה לידה (נדב כז:). כימי גדת דותה טמא. כסדר כל טומאה האמורה בגדה מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב מגופה. לשון אחר, לשון מדה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה, וראשה ואזבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב [נס"ח לשון ישיבה] אלא לשון עכבה, כמו וישבו בקדש (דברים א:מו) וישב באלוני מורא (בראשית יג:יח): בדמי טהרה. חט"פ שרואה [דם] טהורה: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א, והוא שם

דבר כמו טהרה: ימי טהרה. מפיק ה"א, ימי טהרה שלה: בכל קדש, לרבות את התרומה (יצמות עה). לפי שזו טבולת יום ארוך, טבולה לסוף שבעה ימים שמה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, שלמחר תבוא את כשרה טהרה: ולא תגע. אזרעה לאוכל וכו' כמו ששניה ביצמות (ס:א) וי והקריבו. ללמדך שאין מעכבה מלאכול בקדשים אלא אחד מהם, ואי זה מה זה חטאת שנאמר ובכפר עליה [הבהן] וטהרה, מי הוא זה לכפר זו טהרה תלויה (ת"כ תזריע פרק גה:). וטהרה. מכלל שער בלן קרייה טמאה וטהרה יט: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקדמה אבל להקדמה חטאת קודם לעולה. כך שנינו בזבחים צפ' כל החוד (ב)

PARASHAS TAZRIA

12.

The laws of human contamination.
 After the laws of tumah that results from dead animals, the Torah turns to tumah that emanates from human beings (ch. 12-15). The first subject to be discussed is that of a woman who gives birth, because that is the beginning of life and therefore the start of the tumah process (Ibn Ezra to v. 2).
 Childbirth and purification.
 The creation of human life is the most sublime phenomenon in the universe. By bringing it into being, man and woman become partners with God, Who gives a soul to their offspring. But this new life begins with tumah, spiritual impurity, to show people that the mere fact of life is not enough. It must be a tool for the service of God; otherwise it is nothing. After this period of contamination, the new mother begins her cleansing process, culminated by the bringing of an offering. Before she brings it, she cleanses herself of the

contamination, but she still may not consume sacrificial meat or terumah, because the mere absence of contamination is not yet the fulfillment of man's goal. Human aspiration must rise higher than the elimination of the negative; it must strive for positive achievement. One is not completely cleansed until one has come to the resting place of God's Presence with an offering that represents atonement for the past and dedication for the future.
 Nowadays, it is customary that as soon as a new mother feels well enough to leave home, she goes to a synagogue and hears Kedushah, or a similar part of the service. It is also customary that after the forty or eighty days when she would bring her offering (see below), her husband is called to the Torah, as a symbolic representation of the offerings described in this chapter.
 These offerings and rituals symbolize that birth inaugurates the beginning of the ongoing privilege of raising the newborn child to a life of dedication and holiness that will

28

להם (ואם הוא סמוך על שלחן עצמו אמר: הרהקון, הוא יברך אותי ויאבי ואמני) ואשתו ורועי ואת כל אשר לו, אותנו ואת כל אשר לנו, כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל, בן יברך אותנו בלנו יחד, בברכה שלמה, ונאמר אמן:

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות, שתהא למושמרת שרום, ונשא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישענו, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם).

לשבת הרהקון, הוא יחילנו יום שכלו שבת ומנוחה לתי העולמים. ליום הרהקון, הוא יחדש עלינו את החדש הזה למנוחה ולברכה. ליום טוב הרהקון, הוא יחילנו יום שכלו טוב.

ליום הרהקון, הוא יחדש עלינו את השנה הזאת למנוחה ולברכה. למנוחה הרהקון, הוא יקים לנו את סבת הוד הנפלה.

* לברייתא אדר בעיני אלהים ואדם אמר זה:

הרהקון, הוא יברך אבי הנולד ואמו, ויכו לפרו ולקבו ולתקמו, כיום השמיני והראה יצאה רבם, והי יי אלהיו עמו, אמן

הרהקון, הוא יברך בעל בריה המילה, אשר שיש לעשות צדק בגילה, וישלם פקדו ומשפרתו בפילה, ויחננו למעלה להצלחה.

הרהקון, הוא יברך בה תבטל לשמחה, ויהיו ידיו ולבו לאי אסיה, ויבנה קראות פני השכינה, שלש פעמים בשנה.

הרהקון, הוא יברך המלך בשר העולה, ויכרע ומצין דמי המילה, איש הברא ויה הלרב עבודתו פסולה, אם שלש אלה לא יעשה לה.

הרהקון, הוא יברך בן קשרת, הולך הקים, בנכות חסן למולוח הקים, לכשר קשרות טובות ותרומים לעם אדר מצד ומפרד בזה עמים.

הרהקון, הוא יברך לט כהן צדק אשר ידע לעולם, עד הובן קטא כשקול הקים, וקם פניו באדרתו ונחם, בריתי הרהקון אמו הרים והשלים: ויהי זה יום ליבת השבת ימי.

הרהקון, הוא יכנינו לימות המשיח לתי העולם הבא. בידל מברך (כשבת וכיום ובהל המער ובריח אמר כגדול) ישועות מלכו, ועשה חסד למשיחו לחד ולרועי עד עולם: עשה שרום במרומו, הוא יעשה שרום, ערינו ועל כל ישראל, ויאמר אמן:

יוראני את יי קדשו, כי אין מספר לרצוני: בפרים רשו העבד ודשי יי לא יתקדו כל טוב: ודוד לוי כי טוב, כי לעולם חסד: פוקח את עיני, ומשגיח לקל בד רצון: ברהקון אשר ידפסו פני, ויהי יי מקדשו: נער התינו גם נקדתי לא ראייתו צדיק נענב, ורועי מקדשו יתם: יי על לעפס ופן, יי יברך את עמו בשלום:

* יהי זה יום ליבת השבת ויהי נולד. (שבע ברכות לסעודה נשואין חסבא בכבוד 103)

ברכות הנהנין

כל דבר שאדם לוב לו ספק חילנו הוא דבר שיש לו דבר נגד מלי חסד, חלל נכנס לחנוני חן נגד חלל חס חלל סוף (ספת כספי נולד) לו חסד ויכפית (ספת כספי חסד)

על הוי ברך אתה יי אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן: על החסד מיני דגן טהור וספרים בספרן טהור וספרן טהור וספרן טהור וספרן טהור וספרן טהור

ברך אתה יי אלהינו מלך העולם, בורא מיני סוגנות: וספריו מנדר כרכה טהור טהור

סדר ברכה אדוניה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם על הגפן ועל העין ועל המותיה ועל המחיה ועל הכלכלה פרי הגפן פרי העין הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ המדה טובה ורחבה, שרצית והנהלת לאבותינו, לאכל מפריה ולשבע ממונה. רחם (נא) יי אלהינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מזבחה ועל היכלך. ובנה

Table with 2 columns: text on the left, text on the right. The left column contains the main text of the blessing, and the right column contains smaller text, likely a commentary or additional prayer text.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

3

עד שימשוך ויחזיק. משכו במנה, ולא הספיק לפדותו עד שעמד במאתים - נותן מאתים; מאי טעמא? אונתן הכסף וקם לו. משכו במאתים, ולא הספיק לפדותו עד שעמד במנה - נותן מאתים; מאי טעמא? לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש. פדאו במאתים, ולא הספיק למושכו עד שעמד במנה - נותן מאתים; מאי טעמא? בונתן הכסף וקם לו. פדאו במנה, ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים - מה שפדה פדוי, ואין נותן אלא מנה. אמאי? ה"ג נימא: לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש! אטו הדיוט לאו במי שפרע קאי?

מתני'. כל מצות הבן על האב - אנשים חייבין, ונשים פטורות, וכל מצות האב על הבן - אחד אנשים ואחד נשים חייבין. וכל מצות עשה שהזמן גרמא - אנשים חייבין, ונשים פטורות, וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין. וכל מצות לא תעשה, בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין, חוץ מכל תקיף וכל תשחית וכל תטמא למתים.

גמ'. מאי כל מצות הבן על האב? אילימא כל מצות דמיחייב ברא למיעבד לאבא, נשים פטורות? והתניא: איש - אין לי אלא איש, אשה מניין? כשהוא אומר: גאיש אמו ואביו תיראו - הרי כאן שנים! אמר רב יהודה, ה"ק: כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו - אנשים חייבין, ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד? אלא, כאילו מלמדו ליסטות.

למולו. מנלן? דכתיב: וימל אברהם את יצחק בנו. והיכא דלא מהליה אבוא - מיחייב בי דינא למימהליה, דכתיב: ההמול לכם כל זכר; והיכא דלא מהליה בי דינא - מיחייב איהו למימהל נפשיה, דכתיב: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה. איהי מנלן דלא מיחייבא? דכתיב: זכאשר צוה אותו אלהים, אותו - ולא אותה. אשכחן מיד, לדורות מנלן? תנא דבי ר' ישמעאל: כל מקום שנאמר צו - אינו אלא זירוז מיד ולדורות; זירוז - דכתיב: חוצץ את יהושע וחזקוהו ואמצהו, מיד ולדורות - דכתיב: שמן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם.

לפדותו. מנלן? דכתיב: יכל בכור בניך תפדה. והיכא דלא פרקיה אבוא - מיחייב איהו למפרקיה, דכתיב: יאפדה תפדה. ואיהי מנלן דלא מיפקדה? דכתיב תיפדה תפדה, כל שמצווה לפדות את עצמו - מצווה לפדות את אחרים, וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו - אינו מצווה לפדות אחרים. ואיהי מנלן דלא מיחייבא למיפרק נפשיה? דכתיב תפדה תיפדה, כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו. ומנין שאין אחרים מצווין לפדותה? דאמר קרא: יכל בכור בניך תפדה, בניך - ולא בנותיך. תנו רבנן: הוא לפדות ובנו לפדות - הוא קודם לבנו; רבי יהודה אומר: בנו קודמו, שזה מצותו על אביו, וזה מצות בנו עליו. אמר רבי ירמיה: הכל מודין,

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מילה סימן רסא

3A

ובו סעיף אחד.

סעיף א

אם לא מל האב את בנו, חייבים ב"ד למולו. א [א] ואם לא מלוהו ב"ד, חייב הוא, (א) כשיגדיל, {א} למול את עצמו. {ב} ואם לא מל, חייב כרת. הגה: [ב] ובכל יום עוסים בעונשין אלו. (טור ובכל בו) א [ג] ואין מלין בנו של אדם שלא (ב) מדעתו, אלא אם כן עבד האב ולא מלו בית דין מלין אותו בעל כרחו. (טור בשם הרמב"ם). (ג) [ד] ואין האשה חייבת למול את בנה. (טור). [ה] האב שאינו יודע למול, ויש כאן מוהל שאינו רוצה למול בחנם, רק בשכר, יש לב"ד לגעור במוהל זה, [ו] כי אין זה דרכן של זרע אברהם, ואדרכה מוהלים מהדרין שיתנו להם למול. ואם עומד במרדו, ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו, הוי כמי שאין לו אב שב"ד חייבים למולו, [ז] ולכן ב"ד היו (ז) כופין אותו, מאוד שאין אורי שימול (רשב"א סי' תע"ב).

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מילה סימן רסד

38

מי ראוי למול, ובמה מלין, וכיצד מלין, ובו ו' סעיפים.

סעיף א

הכל כשרים (א) למול; א] אפילו עבד (ב) אשה ג] וקטן ד] <א> וערל ישראל א שמתו אחיו מחמת מילה. (ג) ואם יש ישראל גדול שיודע למול, הוא קודם לכולם. (ה) וי"א דאשה לא תמול (סמ"ק והגהות מדכ"י), ג וכן (ו) טהגין להדר אחר איש. (ה) אבל עובד סוכבים, אפילו הוא מהול, לא ימול כלל. א] ואם מל <ג> אין צריך לחזור ולמול פעם שנית. הגה: ג] וי"א (ו) דחייבים לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. (טור בשם סמ"ג). וכן עיקר. (ז) מומר (ז) לכל התורה כולה, ט] או שהוא (ח) מומר לערלות, י דינו כעובד סוכבים (כ"מ בש"ס פ"ב דע"א ובטור וב"י בשם הר"מנוח וב"ה וד"מ שבא"ז מסתפק). י] תינוק שהוצרכו למולו תוך ח', מפני הסכנה, י] אין חילוק בין ישראל לעובד סוכבים, וכל תוך ח' לא מיקרי מילה. י] מיהו <ד> אם נשארו ציצין המעכבין המילה, או שמל ולא פרע, יגמור הישראל המילה לח' או לאחד שיתפא (רשב"א). יא] ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק (א"ו). (י) יב] ואם (יא) נתנו לאחד, <ה> אסור לחזור בו. מיהו אם חזר בו, הו' חזרה (מדכ"י ס"פ כל הגט). י] <ג> ואין מעיל בזה קבול (יב) קנין. (הגהות מדכ"י דשבת ותשובת הרא"ש כ"ב י"ב). יד] אבל אם נשבע לו, <ז> כופין אותו שיקיים (שם בהרא"ש). טו] ואם נתנו לאחד ולא היה בעיר, ואב היה סבור שלא יהיה שם בזמן המילה ושלח אחר אחר ובתוך כך בא הראשון, ימהלנו הראשון, דודאי לא חזר מן הראשון (כ"י בשם תשו' ר"מ ומדרי"ק שורש ע"ו). טז] אשה אינה יכולה ליתן לאחר למול, י] דהרי אינה שייכה במצות למול את בנה (שם בתשובה בשם ר"מ).

סעיף ב

בכל מלין, ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת, חוץ מבקרומית של קנה, לפי שקסמים נתזים ממנו ויבא לידי כרות שפכה. יז] ומצוה מן המובחר למול בברזל, בין בסכין בין במספרים, ונהגו למול בסכין.

סעיף ג

יח] כיצד מלין, חותכין את הערלה, (יג) כל העור החופה העטרה, יט] עד שתתגלה העטרה, ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור, בצפורן, ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה, ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים, כדי שלא יבא לידי סכנה. וכל מוהל שאינו מוצץ, מעבירין אותו. כ] ואחר שמצץ נותן עליה אספלנית או רטיה או אבק סמים העוצרים הדם. הגה: בא] יהיה חוד, אם יש לאספלנית שפה, שיהפכנו לחוץ ולא לפנים, שלא לדבק במכה ויבא לידי סכנה. (רבינו ירוחם נתיב א').

סעיף ד

מל ולא פרע, כאילו לא מל.

סעיף ה

יש ציצים המעכבים המילה ויש שאינם מעכבים אותה. כיצד, אם נשאר מהעור עור החופה את רוב (יד) גובהה של עטרה, ט] אפילו במקום אחד, זהו המעכב את המילה וכאילו לא נימול. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט, ואינו חופה רוב גובהה של עטרה, אינו מעכב המילה. (פ) ומ"מ! (טז) אם הוא כחול, לכתחילה יטול כל הציצים הגדולים אף שאינם מעכבים (טור).

סעיף ו

כז] קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול, רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למול פעם שנית, כד] ומ"מ משום מראית העין יא (יז) <ט> צריך לתקן ריבוי הבשר שמכאן ומכאן. ואם אינו נראה נימול בעת הקישוי, צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהיה נראה כנימול בשעת קישויו. הגה: כה] וא"צ שיהא נראה בעת קישויו רוב העטרה, יב] הואיל ונימול פעם אחת כהוגן, אפילו אינו נראה (יח) רק מיעוט העטרה שנמול סגי וא"צ למולו שנית. ומ"מ אם אפשר יתקן ע"י שימשוך העור וידחקנה לאחוריה ויקשרנה שם עד שתעמוד ולא תחזור למטה (ת"ה סימן רס"ד).

4

ולא מורידין, אבל המינין והמסורות והמומרים - היו מורידין ולא מעלין. א"ל, אני שונה אלכל אבידת אחיך - לרבות את המומר, ואת אמרת היו מורידין! סמי מכאן מומר. ולישני ליה: כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון, כאן במומר אוכל נבילות להכעיס! קסבר. אוכל נבילות להכעיס מין הוא. איתמר: מומר - פליגי רב אחא ורבינא, חד אמר: לתיאבון - מומר, להכעיס - מין הוי; וחד אמר: אפילו להכעיס נמי מומר, אלא איזהו מין? זה העובד אלילי כוכבים. מיתבי: אכל פרעוש אחד או יתוש אחד - הרי זה מומר; והא הכא דלהכעיס הוא, וקתני: מומר! התם בעי למיטעם טעמא דאיסורא. אמר מר: היו מורידין אבל לא מעלין. השתא אחותי מחתינן, אסוקי מיבעי? אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת: לא נצרכא, שאם היתה מעלה בבור מגררה, דנקיט ליה עילא ואמר: לא תיחות חיותא עלויה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: לא נצרכא, שאם היתה אבן על פי הבאר מכסה, אמר: לעבורי חיותא עלויה. רבינא אמר: שאם היה סולם מסלקו, אמר: בעינא לאחותי ברי מאיגרא. ת"ר: ישראל מל את העובד כוכבים לשום גר, לאפוקי לשום מורנא דלא; ועובד כוכבים לא ימול ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: עובד כוכבים מל את ישראל בזמן שאחרים עומדין על גבו, אבל בינו לבינו לא. ורבי מאיר אומר: אפילו אחרים עומדים על גבו נמי לא, דזימנין דמצלי ליה סכינא ומשווי ליה כרות שפכה. וסבר ר"מ עובד כוכבים לא? ורמינהו: עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא כותי ורופא עובד כוכבים, ימול עובד כוכבים ואל ימול כותי, דברי ר"מ; רבי יהודה אומר: ימול כותי ואל ימול עובד כוכבים! איפוך, ר"מ אומר: ימול כותי ולא עובד כוכבים, ר' יהודה אומר: עובד כוכבים ולא כותי. וסבר ר' יהודה: עובד כוכבים שפיר דמי? והתניא, ר' יהודה אומר: מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה? שנא: באתה את בריתי תשמור אלא, לעולם לא תיפוך, והכא במאי עסקינן -

פרשת וירא

א) וירא אליו ה'. כתוב טוב לי כי עניתי למען אלמד חקך (תהלים קיט עא), זה אברהם אבינו, שניסוהו הקב"ה בכמה נסיונות ונמצא נאמן, שנא' ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית (נחמיה ט ח), זו מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות, עד שלא מל אברהם אבינו, היו עוברים ושבים באו אצלו, תאמר משמל לא היו באו, אמר לו הקב"ה עד שלא מלת היו בני אדם פחותין באים אצרך, עכשיו אני בכבודי ופמליא שלי נגלה עליך, הדא הוא דכתיב וירא אליו ה'. לפי שהקב"ה מבקר חולים, שנא' ה' יסעדנו על ערש דוי (תהלים מא ד), מאי משמע דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז כט), מתרגם וסערא דכל אנשא יסתער עליהון, ולפי שמל אברהם אבינו, נגלה עליו הקב"ה אליו. ולא על שאר נמולים ה'. אדון הוא לכל באי העולם באלני ממרא. שהמרה פנים באברהם, שבשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם ואתה את בריתי תשמור (בראשית יז ט) נמלך בשלשה בעלי בריתו דכתיב ענר אשכול וממרא והם בעלי ברית אברם (שם יד ג), אמר לו ענר כבר אתה זקן בן מאה שנה ואתה רוצה לצער עצמך, א"ל אשכול מה אתה הולך וממאס עצמך בין שונאיך, א"ל ממרא אי כן לא עמד לך אלהיך, הלא בכבשן האש, ברעבון, במלכים, והדבר הזה שאמר לך עשה אותו מהרה אל תעכב, אמר הקב"ה אתה נתת לו עצה לימול, חייך שאיני נגלה עליו אלא בפלטין שלך, הה"ד וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל. ישב כתיב, סימן יפה לו שישראל יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ושכינה ניצבת עליהם, שנאמר אלהים ניצב בעדת אל (תהלים פב א): פתח האהל. שפתח פתח טוב לעוברים ושבים, פתח פתח טוב לגרים: כחום היום. מלמד שהחום יפה למכה. ולמה ישב פתח האהל, לפי שהיו עוברים ושבים באים אצלו, אמר משמלתי שמא לא יהיו באים אצלי, לפיכך ישב פתח האהל, אמר הקב"ה עד עכשיו היו באין אצרך בני אדם, עכשיו אני ובני פמליא שלי נגלים עליך.

סימן ב

ב) וישא עיניו וירא. מה ראה, ראה השכינה וירץ לקראתם. אל המלאכים והנה שלשה אנשים. מיכאל גבריאל רפאל, שמצינו שהמלאכים נקראו אנשים: נצבים עליו וירא וירץ לקראתם. אמר אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם יודע אני שהם בני אדם הוגנוסים, וכיון שראה ששכינה ממתנת עליהם, ידע שהם בני אדם הוגנוסים: א"ר אבהו שער של אברהם אבינו מפולש היה לך רוחות העולם, להביא כל עובר ושכב בביתו: וירץ לקראתם וישתחו ארצה. כיון שראה אותן שהיו מפליגין מיד וירץ לקראתם.

סימן ג

ג) ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך. תני ר' חייא למלאך הגדול שבהם, וזהו מיכאל, לפי ששלשה באו על שלשה עסקים מיכאל לבשר את שרה, וגבריאל להפוך את סדום, ורפאל להציל את לוט:

סימן ד

ד) יקח נא מעט מים. ר' אלעזר בשם ר' סימאי אמר הקב"ה לאברהם. אתה אמרת יקח נא מעט מים, חייך שאני פורע לבניך הה"ד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא יז), בארץ מנין, ארץ נחלי מים (דברים ח ז), לעתיד מנין, דכתיב והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (זכריה יד ח): אתה אמרת ורחצו רגליכם, חייך שאני פורע לבניך, במדבר, בארץ, ולעתיד לבא. במדבר, וארחצך במים (יחזקאל טז ט). בארץ, רחצו הזכו (ישעיה א טז). לעתיד, אם רחץ ה' (שם ד ד): אתה אמרת והשענו תחת העץ, חייך שאני פורע לבניך, במדבר, בארץ, ולעתיד. במדבר, פרש ענן למסך (תהלים קה לט). בארץ, בסוכות תשבו (ויקרא כג מב). לעתיד, וסוכה תהיה לצל יומם (ישעיה ד ג): אתה אמרת ואקחה פת לחם, חייך שאני פורע לבניך, במדבר, בארץ, ולעתיד. במדבר, הגני ממטיר לכם לחם (שמות טז ד). בארץ, ארץ חטה ושעורה (דברים ח ח). לעתיד, יהי פסת בר בארץ (תהלים עב טז): יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם. מלמד שנדמו לו כערביים הולכי מדבריות, לכך אמר להם ורחצו רגליכם.

סימן ה

ה) ואקחה פת לחם וסעדו. מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים לחם סועד. מן התורה, דכתיב ואקחה פת לחם וסעדו לכם. מן הנביאים, דכתיב סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה). מן הכתובים, דכתיב ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טז): וסעדו לבכם. אמר רב אחא לבבכם אין כתיב כאן, אלא לבכם, לפי שאין יצר הרע שולט במלאכים, שכל מקום שנאמר לב בב' אחד, אין שם יצר הרע הווה וכן לעתיד לבא, וכמו שיתו לבכם לחילה (שם מת יד), וכמו ולבך יהגה אימה (ישעיה לג יח), וכן כל מקום שמדבר על מלאכים או לעתיד בב'

(א) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון. מהו הראשון היה לו לומר מלבד הרעב שהיה בימי אברהם אלא הוא היה הרעב הראשון שהיה בעולם:

(ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי. כמנין עק"ב שמע אברהם בקולי והוא חיה קפ"ה למדנו שהיה בן ג' שנים כשהכיר את בוראו. ורשב"ם פי' עקב אשר שמע אברהם בקולי זה העקידה שנאמר בה יען אשר שמעת בקולי. וישמור משמתי זו מילה דכתיב ואתה את בריתי תשמור. מצותי זו מילה אשר לשמנה דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אותו אלהים. חוקתי זו מילה לדורות שנא' ויעמידה ליעקב לחוק וכו'.

(ח) מצחק את רבקה אשתו. וא"ת ואותו צדיק היכי שמש מטתו ביום. י"ל האריכות ימים שהיה לו שלא שמש מטתו שהיה ירא שמא יהרגוהו ואהבה מקלקלת השורה שמש ביום. עוד י"ל מצחק שהיה ממשמש אשתו בלא תשמיש ומתוך כך הבין אבימלך שלא היתה אחותו. עוד י"ל סגר החלון ושמש מטתו והכי אמרינן דמותר בבית אפל לשמש מטתו. ואבימלך חשב בדעתו שלא לחנם סגר החלון אם לא בשביל תשמיש והיינו בעד החלון כלומר החלון שהיתה סגורה הבין אבימלך שמש מטתו כי אין דרך לסגור החלון ביום. אך קשה היאך שמש מטתו בשני בצורת דשנת בצורת היתה דכתיב ויהי רעב ואסור לשמש מטתו בשני בצורת לפי שהעולם שרוי בצער. וכן קשה מן לוי שמש מטתו בשני בצורת שהרי יוכבד בתו נולדה בין החומות וידעי' שהיה רעב בכל הארצות בשנה שירדו למצרים. י"ל דאיכא מחלוקת מתנאים. איכא מ"ד כיון שיש לו שני זכרים אסור לשמש. ואיכא מ"ד דמותר ויצחק ולוי סברי דמותר. עוד י"ל דלילה ראשונה של טבילה מותר. וי"ל דאינו אסור אלא ברעב שיש לו קצבה כגון של יוסף שהיה זמן הרעב קצבה שבע שנים: (אש"ה לתי' זה אכתי קשייא על לוי ועיין לקמן בפ' מקץ במ"ש עוד התוס' ד"ה בטרם תבא ע"ש):

(יב) מאה שערים. פ"ה אומד זה היה למעשרות. וצריך פי' לפי דלפום ריהטא קשה היכי הוה אומד והא אין הברכה מצויה לא בדבר המני ולא בדבר האמוד אלא בדבר הסמוי מן העין. ונראה לפרש הכי דשנת בצורת היתה והיה אומד כמה עתיד לבא משדותיו לתבואה כדי להקדים מעשרותיו וליתנם לעניים. וכל מה שאמד לא היה כי אם המעשר שמצא מאה שערים. מא"ה שערים בגימ' אומ"ד המע"ש:

(כא) ויקרא שמה שטנה. כלומר מן הראשון אקראי בעלמא הוא אבל מזה ודאי שנאה ושטנה הוא זה:

(כו) ואחזת מרעהו. כלומר וסיעת מרחמוהי. וי"א אחזת שם אדם וכן כתוב במסורת. מרעהו חבירו והמ"ם מן היסוד כמו ויתנה למרעהו:

(כט) כאשר לא נגענוך ונשלחך בשלום. משל לארי שנכנס לו עצם בגרונו. ואמר כל מי שיוכל ליטלו מכם אתן לו ממון רב. בא עגור שקורין גרוא"ה והכניס ראשו בפי הארי עד גרונו והוציא העצם ושאל שכרו לארי א"ל הארי לא די לך שלא אכלתיך כשהיתה ראשך בפי אלא אף תשאל עוד שכרך. כך אמר אבימלך ליצחק עשינו עמך חסד גדול שלא נגענוך כי דרכנו להזיק כל הבא עלינו ונשלחך בשלום: